

Amb bones paraules

Bastió, no baluard

Gabriel Bibiloni gabriel@bibiloni.cat

Aquí ens hem errat, especialment els papers oficials i els mitjans de comunicació, però encara som a temps de rectificar. La recuperació a Palma, primer, del bastió de Sant Pere, amb el seu gran museu d'art, i, després, del bastió del Príncep, ha fet que es parli molt d'aquests indrets, i lamentablement s'ha generalitzat la paraula *baluard* per a designar-los i no la que hauria estat més adequada i recomanable, *bastió*. Els diccionaris recullen les dues paraules com a sinònimes, i ara no entraré a valorar aquest fet, cosa que ens duria massa lluny. Però *bastió* és el mot usat tradicionalment a Mallorca, i no hi ha cap motiu perquè no continuem aquesta tradició.

Baluard ve del neerlandès *bolwerc* 'obra de defensa' (de *bol* 'biga' i *werk* 'obra'), passant pel

francès antic *boloart*, que després esdevingué *boulevard*, amb contaminació gràfica del sufix *-ard*, i que també significava originàriament 'fortificació'. Els codificadors de l'ortografia catalana actual hi posaren la *d* del francès. *Bastió* ve de l'italià *bastione* –derivat de *bastire* 'edificar'–, cosa ben comprensible atès que foren els italians, allà en el segle XV, els autors de l'invent, quan els poderosos canons francesos amenaçaven les seves obsoletes murades medievals. La terminologia militar espanyola sovint diferencia *baluarte* i *bastión* (José Almirante, *Diccionario militar*, 1869), d'una manera que ara no puc explicar per limitacions d'espai. Amb tot, no veig que hi hagi cap raó perquè nosaltres hàgim de practicar una distinció similar, que és ignorada

per les altres llengües, entre les quals predominen els congèneres de *bastió*: l'anglès i el francès diuen *bastion*, igual que l'alemany i les llengües germàniques del nord; l'italià diu normalment *bastione*, tot i que no hi manca el gal·licisme *baluardo*; i l'espanyol i el portuguès tenen *baluarte*, però també *bastión* i *bastião*.

La magna obra de la murada renaixentista de Palma es va aixecar en el segle XVI i els següents, dirigida per enginyers italians, sobretot Giovan Giacomo Palearo, dit *el Fratín*. Si no vaig errat, del bell començament els documents en castellà, generats per la burocràcia militar, parlen de *baluartes* –vegeu el llibre de Joan Tous Melià *Palma a través de la cartografia*–, mentre que els documents en català parlaran

normalment de *bastions*, més d'acord amb la terminologia original italiana. Així, els nostres avantpassats assumiren que allò que en castellà es diu *baluarte* en la llengua de la terra es diu *bastió*. L'any 1985 els carrers de Palma dits fins aleshores *del Príncep*, *de Berard* i *de Zanoguera* van recuperar el seu nom tradicional, *carrer del Bastió del Príncep*, *carrer del*

Bastió d'en Berard i *carrer del Bastió d'en Sanoguera*, que són els que surten a tots els documents de temps enrere.

El mateix Quadrado, que va intervenir en la reforma que va castellanitzar el nom dels carrers de Palma el 1863, tot i no posar en qüestió aquesta castellanització, defensava que les noves denominacions duguessin les paraules que coincidien amb les catalanes

tradicionals (*cordeleros* i no *sogueiros*, *hostales* i no *mesones*, *bastión* i no *baluarte*), tot i que no hi va quedar ni *bastión* ni *baluarte*.

Com a detall accessori, diré que en el llenguatge popular de Mallorca *baluard* –o més aviat *baluarte*– ha agafat el significat de cosa grossa i inútil situada en un lloc on fa nosa. "Lleva aquest *baluarte* d'aquí", em deia ma mare quan, de petit, em pesava per la juguera rabiosa, plantava les noses més aparatoses en el lloc més inconvenient de la casa. I deia el mot amb la primera *a* com a neutra i amb la vocal final ben clara i castellana.

La meua proposta als mitjans de comunicació i a tothom és, doncs, que es parli sempre del *bastió del Príncep* i del *bastió de Sant Pere*. I de tots els bastions. •

PARADA DE LLIBRES

El districte londinenc d'Hammersmith, que està a la riba del Tàmesi, va donar lloc a dues impremtes i editorials, la Kelmscott Press i Dove Press, que posaren les bases del disseny gràfic del llibre al segle XX. D'illa a illa. Jaume Bover a *Els Capó, impressors de Mallorca* (Govern de les Illes Balears) ens parla d'aquesta nissaga impressora d'origen inquer.

Cinc-cents anys té l'editorial més antiga d'Europa (ens podem atrevir a dir-ho al món sense ser acusats d'eurocèntrics?). Francesc Xavier Altés, Josep Massot i Josep Faulí parlen sobre l'atzarosa aventura de publicar des de 1488 al llibre *Cinc-cents anys de Publicacions de l'Abadia de Montserrat* (PAM). Manel Llanas no es queda enrere

i abasta més anys a *Sis segles d'edició a Catalunya* (Eumo Editorial-Pagès Editors). No sé sap què opinen de tot plegat les universitats d'Oxford i Cambridge, que ostenten el títol d'editorials més antigues del món. Tampoc no sabem quina seria l'opinió dels esforços impressors d'Hammersmith sobre el fet que amb l'arribada de l'ordinador ha crescut l'interès per la tipografia dins el públic en general. Entrar dins un llibre és com entrar dins una casa. Cada casa demana un tipus d'arquitectura depenent de la geografia, els gusts i les necessitats dels ocupants. La *sectio aurea* que exigeixen la lletra, la paraula i el text passa per comprendre els elements de la tipografia. Si hem de creure la publicitat, Enric Jardí ha fet de Paracels i amb el llibre *Veintidós consejos sobre tipografía (que algunos diseñadores jamás revelarán) -Veintidós cosas que nunca debes hacer con las le-*

tras (que algunos tipógrafos nunca te dirán)

s'ha guanyat l'animadversió dels seus col·legues per desvelar aquests secrets. Si tens impressors i tens llibres hauràs de tenir editors. A *Tiempo de editores. Historia de la edición en España, 1939-1975*, (Destino) Xavier Moret ens parla de noms tan mítics com Bruguera o Baral. Un temps on tot semblava

possible tot i la dictadura (tal vegada per això que qualsevol temps passat va ser millor) i on naixien constantment propostes interessants.

André Schiffrin, exPantheon, ens deixa a *L'edició sense editors* (Destino) alarmats pel futur de la biodiversitat editorial. Un altre sector

amb problemes de biodiversitat és el dels llibreters. La parisina Shakespeare & Company és molt coneguda, però Mijaíl Osorguín a *La librería de los escritores* (Edicions de La Central) conta la inèdita història d'una iniciativa sorgida a Moscú l'any 1918 i que duraria quatre anys: una llibreria que oferia literatura sense censura als seus socis i que estava regentada per escriptors.

Guillem Terribas a *Demà serà un altre dia* (Ara Llibres) ens parla de la quotidianitat del llibreter sense deixar de banda l'humor. A casa nostra també tenim llibreters lletraferits com Àlex Volney, amb els seus contes a *Petites històries per oblidar el segle vint i part del vintiu* (Miquel Font Editor). En aquesta parada no ens hauriem d'oblidar dels lectors, que són els que transformen les lletres, les paraules i els textos en emocions i móns essent-ne a la vegada exploradors i creadors. •

